

Mekoros
Aug. 21, 1994

1) Review

משנה מסכת קידושין פרק א משנה א

האשה נקנית בשלש דרכים וקונה את עצמה בשתי דרכים נקנית בכסף בשטר ובביאה בכסף בית שמאי אומרים בדינר ובשוה דינר ובית הלל אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה וכמה היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל היבמה נקנית בביאה וקונה את עצמה בחליצה ובמיתת היבם:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף יב עמוד ב

דרב מנגיד על דמקדש בשוקא ועל דמקדש בביאה ועל דמקדש בלא שידוכי ועל דמבטיל גיטא ועל דמסר מודעא אגיטא ועל דמצער שלוחא דרבנן ועל דחלה שמתא עילויה תלתין יומין ועל דחנא דדייר בי חמוה דדייר אין חליף לא והא הוא חתנא דחליף אבבא דבי חמוה ונגדיה רב ששת ההוא מידם הות דיימא חמתיה מיניה נהרדעי אמרי בכולהו לאמנגיד רב אלא על דמקדש בביאה בלא שידוכי ואיכא דאמרי ואפילו בשידוכי נמי משום פריצותא

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לג עמוד א

ת"ר בטלו מבוטל דברי רבי רשב"ג אומר אינו יכול לא לבטלו ולא להוסיף על תנאו שא"כ מה כה ב"ד יפה ומי איכא מידי דמדאורייתא בטל גיטא ומשום מה כה ב"ד יפה שרינן אשת איש לעלמא אין כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה אמר ליה רבינא לרב אשי תינה דקדיש בכספא קדיש בביאה מאי איכא למימר שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות

אוצר גאונים כתובות סימן ס, קידושין שא

וכתב א) רב האי ז"ל הו יודעים כי הפסד גדול אצלכם בזה שיש לכם מנהג לקדש אשה שלא בשעת הכתובה או שטר אירוסין ואע"פ כי האשה מתקדשת אפי' בשוק בפני שנים אלא שיש במנהג זה הפסד. ומק' שנה לא נשמע בבבל כזאת. ואין יודעין כל עיקר קידושי אשה אלא בשעת כתובה. ובכוראסן היה מכמה שנים יותר מק' שנה מנהג לקדש כטבעת כמושב ששתה וכיוצא בזה. ורכו הטענות, טענות וכפירות קידושין ויצא הדבר להפסד. ותיקן להן זקיננו מרנא ורבנא יהודה גאון שלא יקדשו אלא כסדר בכל ככתובה וחתם ידי עדים וברכת אירוסין. וכל שאינו כסדר הוה תיקן להן שאין חוששין לו כדאמ' (נ.) כל חמקדש אדעת' דרבנן קמקדש ואפקעינהו רבנן לקידושי מיניה, אף אתם ראויים לסלק מנהג כזה וכל המקדש שלא בכתובה וכשאר ב) אירוסין קנסוהו עד שיחקן הדבר.

שו"ת בית יוסף דיני קידושין סימן י

...וראיתי מי שרצה לעלות במחשבה להתיר מפני כמה טעמים א מפני התקנה הישנה שלא יארכו אלא בעשרה וכל דמקדש אדעתא דרבנן קא מקדש ורבנן אפקעינהו לקידושיה. ועוד שאבשלום הוא עם הארץ. ועם הארץ פסול לעדות. ועוד שיש הכחשה בדברי העדים המעידים שנתקדשה. ועוד מטעם נמצא א' מהם קרוב או פסול עדותו בטלה. ואין דבריו מחורין אצלי מן הראיות שכתבנו ותקנת הקהל שלא יהא רשאי לקדש בפחות מ' אינה מבטלת קידושי תורה ואין לה כח לבטלן ומי שקדש בשני עדים נהי דעברין מיקרי קידושיו מיהא הו קידושין ולא אמר אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה אלא היכא דאמור אמור והיכא דלא אמור לא אמור. ואנן מנפשין לא אמרינן תדע שהרי המקדש בפסולי עדות דרבנן כתב הרמב"ם ז"ל והרבה מן הראשונים דאזלינן לחומרא ואמאי והא כל דמקדש אדעתא דרבנן קא מקדש ורבנן פסלינהו לעדות ואפקעינהו לקידושי אלא ודאי לא אמרינן אפקעינהו רבנן לקדושי אלא היכא דאמור בפ' בגמרא אין קידושין אי נמי אפילו תימא דהיכא דלא אמור אמרי' הני מילי בהם ובדורות הראשונים שהיו יודעים הדברים בסבותיהם אבל בדורות אלו מאן לימא לן

דיש כח בידנו להפקיע קידושי תורה והתקנה גם כן אינה מזכרת הפקעת קידושין אלא שמטל אי זה קנס שלא יתנו קידושין בפחות מעשרה ואם היא מזכרת לע"ד אינה כלום מטעם שכתבנו ובהדיא ראיתי בתשוב' שאלה לאחד מן הגאונים' שכתב דלא אמרי' אפקעינהו רבנן אלא היכא דאמור וכמה מעשים בכל יום שראינו שהיו מקדשים בשנים ולא חשו אבותינו זצ"ל לתקנה זו להקל... אלה דברי הטרוד מאד. יהודה הקטן חן לבית שאלתיאל בן הרב רבינו עמנואל תנצ"בה: ושלום על ישראל.

שאלות דרב אחאי פרשת חיי שרה שאלתא טז

שאלתא דאילו מאן דבעי למינסב איתת' מיתבעי ליה לקדוש' ברישא וברוכי ברכת ארוסי' בעשרה וברכת חתנים בעשרה ומסר לה כתובתה.

מחזור ויטרי סימן תסט

מעשה בחתן אחד שעשה ארוסין ונשואין ביחד. שלאחר שקדש הביאו לו כוס יין לברך עליו ברכת אירוסין. ובירך המברך בורא פרי הגפן. וברכת אירוסין ושתה. והביאו לו כוס אחר לברך ברכת נישואין. שכח ולא אמר בורא פרי הגפן והחזירו לו. ושאלנו לר' מה טעם. שהרי בירך מתחילה בורא פרי הגפן עם ברכת אירוסין. ואעפ"י שכוס שני אינו אלא של נישואין יכול לפטור עצמו בברכה אחת של בורא פרי הגפן אעפ"י ששתה כוס ראשון דאירוסין הואיל ולא אמר בינתיים על הגפן ועל פרי הגפן. מידי דהוה אשותה בסעודה. שאפ"י הוא שתה עשרה כוסות אינו מברך אלא בכוס ראשון. והשיב לנו ר' שאני סועד דקבע סעודתיה. אבל האי לא קבע דברכת אירוסין לחוד וברכת נישואין לחוד. ובנישואין הוא דתקון רבנן שבע ברכות. ובלא בורא פרי הגפן אינו אלא שש. לפיכך חייב לברך בורא פרי הגפן בכוס נישואין. דאירוסין לחוד ונישואין לחוד. **שמנהג זה שנהגו לעשות אירוסין ונישואין ביחד לפי שאינם רוצים לעשות סעודה לאירוסין. שאם עושין אירוסין קודם לנישואין יהא גנאי לחתן ולקרוביו אם לא ירבו בסעודה כל היום.** ולפיכך יש בני אדם שעושין אירוסין ונישואין ביחד ונפטרו בסעודה אחת וכך אמר לנו ר' שלאחר ששתה המברך בכוס ראשון דאירוסין צריך לברך אחריו על הגפן ועל פרי הגפן. אלא מפני הטורה ותמיהת בני אדם נמנעו מלעשות כן.

2) Shidduchim in Place of Kiddushin – Enforcement

A) Cherem

ספר כלבו סימן קטז

והחרם ששם רבינו גרשון שלא לישא שתי נשים אין להתירו רק במאה אנשים משלשה קהלות ומשלשה ארצות כגון ארגון' למברדיא"ה צרפ"ת גם הם לא יסכימו עד שיראו טעם מבורר להתיר וגם באותו ענין שתהא מבורר אבל חרם של תקנת קהלות אשדוכין אין צריך מג' ארצות

מרדכי מסכת שבועות הגהות מרדכי פרק שלישי רמז תשפג

תשובה הרב משאנץ וז"ל אמנם כן היתה קבלה בידי ענין שדוכי אשה ואיש שקבלו עליהם חרם תקנת קהלות לינשא לאחר זמן דמי שיעכב והעביר המועד אסור לינשא לאחר ומי שאין מעכב מותר ואין צריך התרת חכם וגם המעכב עצמו מותר בלא התרה לאחר שנשא שכנגדו עד שבא לי זקן אחד ואמר לי כי שניהם אסורים ולא הרויה מי שלא עיכב אלא בתשומת יד ונמתי לו יבינו דבריק כשקבלו עליהם חרם סתם אבל במפרש שהמעכב יאסר אין לאחר תנאי כלום ובין כך ובין כך כיון שנשא האחד אפילו נשא באיסור שכנגדו מותר לאלתר ואין צריך התרה ושלום שמשון ברבי אברהם.

B) K'nas - fine

רמב"ם הלכות מכירה פרק יא הלכה יח

כשהיו חכמי ספרד רוצים להקנות באסמכתא כך היו עושין, קונין מזה שהוא חייב לחבירו מאה דינרין, ואחר שחייב עצמו קונין מבעל חובו שכל זמן שיהיה כך או שיעשה כך הרי החוב זה מחול לו מעכשיו, ואם לא יהיה או לא יעשה הריני תובעו במון שחייב עצמו בו, ועל דרך זו היינו עושין בכל התנאים שבין אדם לאשתו בשדוכין ובכל הדברים הדומים להם¹²³, ואפילו להסוברים ש"מעכשו" בלבד מבטל האסמכתא וקונה¹²⁴, מכל מקום היו עושים כן כדי שיועיל לכל הדעות¹²⁵. ויש שנהגו לכתוב בשדוכין שני שטרי חוב גמורים. היינו שעושים שטר מאבי החתן שחייב לחברו - אבי הכלה - מנה, ואחר שחייב עצמו מתנה עם אבי הכלה, שאם יקיים השידוכין ובנו יכנס לחופה עם משדוכתו, הרי החוב מחול לו, ואחר כך עושים שטר משכנגדו שחייב לזה מנה ומתנה עמו שאם יכניס את בתו לחופה עם זה המשדוך יהיה החוב מחול לן ומניחים שני השטרות ביד שלישי, ואם צד אחד יעבור על התנאי יתן שני השטרות לשכנגדו¹²⁶, ומכיון שמניחים ביד שלישי, די

אנציקלופדיה תלמודית כרך ב. אסמכתא (קנין)

תיקון חכמי ספרד. כשהיו חכמי ספרד רוצים להקנות באסמכתא, כך היו עושים: קונים מהמקנה שהוא חייב לחברו סך ידוע בלי שום תנאי, ואחר שחייב עצמו קונים משכנגדו שכל זמן שיהיה כך וכך או שיעשה כך וכך הרי חוב זה מחול לו מעכשיו, ואם לא יהיה או לא יעשה, יתבעו הממון שחייב עצמו בו, ועל דרך זו היו עושים בכל התנאים שבין [עמוד קיד טור 1] אדם לאשתו בשדוכים ובכל הדברים הדומים להם¹²³, ואפילו להסוברים ש"מעכשו" בלבד מבטל האסמכתא וקונה¹²⁴, מכל מקום היו עושים כן כדי שיועיל לכל הדעות¹²⁵. ויש שנהגו לכתוב בשדוכין שני שטרי חוב גמורים. היינו שעושים שטר מאבי החתן שחייב לחברו - אבי הכלה - מנה, ואחר שחייב עצמו מתנה עם אבי הכלה, שאם יקיים השידוכין ובנו יכנס לחופה עם משדוכתו, הרי החוב מחול לו, ואחר כך עושים שטר משכנגדו שחייב לזה מנה ומתנה עמו שאם יכניס את בתו לחופה עם זה המשדוך יהיה החוב מחול לן ומניחים שני השטרות ביד שלישי, ואם צד אחד יעבור על התנאי יתן שני השטרות לשכנגדו¹²⁶, ומכיון שמניחים ביד שלישי, די

בתנאי בלא קנין¹²⁷. ויש סוברים שבקנס שעושים בשידוכין לקנוס את החוזר בו אין משום אסמכתא, כי כדאי הוא שיתחייב החוזר בו בקנס בעד הבושת* שבייש את חברו, והרי זה כמו באריס שהתנה שאם יוביר ולא יעבוד שישלם במיטב כפי ההפסד¹²⁸, שאינו אסמכתא¹²⁹. ומכל מקום צריך קנין¹³⁰, שאינה בושת גמורה שיתחייב ממילא, שבושת אינו חייב עד שיעשה מעשה בגופו¹³¹, וחיובו הוא משום שנתחייב בקנין, אלא שכדי לסלק האסמכתא אמרו שכדאי הוא להתחייב בדמי הבושת¹³², ויש אומרים שבשידוכין אין צריך קנין¹³³. ויש שכתבו טעמים אחרים שבקנס של שידוכין אין בו משום אסמכתא, אם לפי שכך נהגו העולם¹³⁴, או משום שבשעת שידוכין נאספים כל בני העיר או טובי העיר והרי זה ככפני בית דין¹³⁵, או שבהיא הנאה שהוא ירויח כשחברו יתחייב בקנס גומר ומקנה, שהרי שניהם מתנים ומקנים אחד לחברו¹³⁶.

אנציקלופדיה תלמודית הערות כרך ב. אסמכתא (קנין)

123. רמב"ם מכירה פ"א הי"ח; טוש"ע חו"מ רז טז.
124. ע"ל לעיל: מעכשו.
125. סמ"ע שם ס"ק מו, וע"ל ב"י ולח"מ שם.
126. שו"ע אהע"ז נ ו; רמ"א בשו"ע חו"מ שם.
127. באה"ג אהע"ז שם, וע"ע שלישי.
128. ע"ל לעיל: בתנאי בתורת קנס.
129. תוס' ב"מ סו א ד"ה ומניומי; שו"ת הרא"ש כלל לד ס"ב ושאר ראשונים שהובאו בב"י ס"ל רז; שו"ע שם טז בשם י"א, ורמ"א שם שכן המנהג פשוט.
130. מרדכי ב"מ פ"ה ס"י שכב; רמ"א בשו"ע שם.
131. ע"ע בושת.
132. קצוה"ח שם ס"ק ז.
133. ש"ך שם ס"ק כד.
134. תוס' ב"מ שם. וע"ע סיטומתא.
135. ע"ל לעיל: בקנין בב"ד חשוב. ר"ת בתוס' נדרים כז; סמ"ג מ"ע פב בשם הר"ש.
136. ר"ת בתוס' ב"מ שם וסנהדרין כה א. וע"ל לעיל: משחק בקוביא.

ראב"ן גיטין (חלק גת עמוד מז)

וכבר היה מעשה בקולניא בבחור שהיה משדך בקרובתו נערה מן אביה ואמה ו כך קפץ אחד בעל נכסים ושידכה ויאותו לקדשה לו והושיבה אביה ואמה לקבל קידושי השיני וקראו לקהל כמנהג המקדשין וכשעמד השיני לילך לקדשה קדמו לפניו קרובי הראשון ברמאות וקידשה לפני עדים שהיו להם מזומנים וכשהרגישו בדבר אביה ואמה לה זרוק הקידושין מידך וכן עשתה וקידשה השיני באותו מעמד, ואבי הנערה בא למגנצא וקיבץ כל חכמי הקהילות למגנצא ויועז שם בבית הכנסת וירע בעיני כל הקהילות את המעשה אשר עשו הראשון כי לא יעשה כן בישראל כרמאות הזה. וכל חכמי הדור רבינו יעקב הלוי מוורמיישא וישיבתו ור' יצחק הלוי מאשפירא ובני ישיבתו היו רוצין להפקיע קידושי הראשון בדלא כלום ראייתן מיהא דמס' יבמות בפ' ב"ש [ק"י א] היא עובדא דהוה בנרש דאיקדשה כשהיא קטנה וגדלה ואותבוה אבי כורסיה לחופה ואתא איניש אחרינא חטפה מיניה וקדשה (קדשה) והחזירה לראשון ולא הוצרכה גט משיני וא"ר אשי הוא עשה שלא כהוגן שחטפה מן הראשון שה' מזומנת לו אע"פ שלא היתה מקודשת לו דקידושי קטנה לאו כלום ה' והוא לא בעל ולא קידש משהגדילה והפקיעו רבנן לקידושי שיני שהיו קידושין גמורין מפני שעשה שלא כהוגן, אף אילו הראשונים שחטפוהו מן האחרון שהיתה מזומנת ומוכנת לו וקידושה נפקיע לקידושין. ומורי חמי רבינו אליקים וחביבי הלוי רבינו יעקב ואני אחריהם אמרנו לא יהו קידושין הראשונים אלא קול בעלמא שהרי יצא קול שנתקדשה לראשון וקלא (ו)קמי קידושי שיני הוא וליתנייהו לקידושי שיני דחוששין לקול ומעשה דנרש כי קלא דבתר נישואין הוה דהא אותבוה אבי כורסיה לחופה ועוד האמר רב פפא בנרש מנסב נסבי והדר מותבינן אבי כורסיה ובעל הראשון לשם קידושין ולפיכך ל"ה קידושי שני כלום, אבל הכא כיון דשדיך בה הראשון שמא נתרצה הנערה בקידושין אע"ג שזרקתן אח"כ בצוואת אמה. ועוד **אם ביד רבנן היה כח להפקיע קידושין אנו אין כח בדינו להפקיע**, ונראין הדברים דאין כח בדינו להפקיע דאביי אשכחיה לרב יוסף [פ"ח ב] דהוה (מעסיק) [מעשה] אגיטי א"ל והאנן הדיוטות אנן ותניא לפנייהם ולא לפני הדיוטות וכ"ש אנו הדיוטי הדיוטות לגבייהו, ורב יוסף נמי דאמר אנן שליחותייהו עבדינן ה"מ דכיון דתנן [כתובות ע"ז א] ואילו שכופין להוציא והן בני ארץ ישראל שנו המשנה כי מעשינן שליחות עבדינן, אבל הכא היכן אמרו במשנה להפקיע קידושין כי הני דניעבד אנן שליחותם. ואי משום דאמר רשב"ג [ל"ג א] א"י לבטלו א"כ מה כח ב"ד יפה ומפקיעין לקידושי, האמר ר"נ הילכתא כרבי דבטלו מבוטל ולא מפקיעין קידושין, ואפ"י אי היה הלכתא כר"ש דמפקיעין קידושין כדכוותא עבדי שליחותייהו אבל הא לא כוותיה ולא כוותיה דההיא דהפקיעו רב ברונא ורב חננאל [ביבמות שם] דנעביד שליחותייהו, ואם הם הפקיעו משום דכבר הכניסת לחופה אנו מי מפקיעין קידושי הראשון שעדיין לא עשה בה השני כלום דאי משום הא דאמרין [קידושין מ"ה]: ההוא דאמר] לקריביה והיא אמרה לקריביה ואכפיה היא לדידיה ואמר תהוי לקריביך עד אכלי ושתי אתא קריביה וקידשה והפקיעין] קידושין, התם קטנה הות ותלו קידושיה בריצוי האב והאב לא נתרצה להכי ל"ה קידושי, אבל הכא נערה הוה ובדידה תליא שמא נתרצת. ולא שמענו אליה[ם] להפקיע קידושי ראשון כי קרובתינו היתה כי יראנו משמצה במקומינו ואשר עשו המעשה היו

קרובים למלכות ול"ה בנו הכרחה, ואמרנו לקרוביה להשחיד את הבחור בממון להתירה וכן [עשו] ונתן לה הראשון גט וקידשה השיני ונשאת ויצא הדבר בהיתר ואני כותבו ללמד לדורות.